

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

43

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1956

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Lange Voorhout 50, 's-Gravenhage.

KORTE BIJDRAGEN

Een merkwaardige „Muntvondst”

Bij een familie in het zuiden van het land trof ik onlangs een aantal munten aan, 351 stuks totaal, waarvan 300 provinciale guldens tussen 1749 en 1765 praktisch in F.D.C.-staat, voorts 48 stuks ducatonen van de Zd. Nederlanden van 1619—1693; één Philipsdaalder van Brabant 1574. één ducaton Zeeland 1662 en één fl. 3.— Utrecht 1714. Bij deze munten werd ook bewaard een gouden bezemstuivertje van Holland van 1738, gewikkeld in een papiertje, waarop de volgende met inkt geschreven tekst:

Ik onderschrevene bekennen ontfangte te hebben vijftigh gulden uijt handen van Monsr. Adriaan van Weel¹ tot betalinge van de veertigsten Penningh wegens naastinge van een hoejfe actum Steenberghe desen seven en twintigsten November 1764 per order van mijn vader (ondert.) C. I. Clament.

De munten waren, zo werd mij verteld steeds in de familie van geslacht op geslacht overgegaan. Hoewel duidelijk is, dat er geen verband kan worden gelegd tussen het bezemstuivertje en deszelfs verpakking, gaf het jaartal 1764 aanleiding tot het vermoeden van een verband tussen de overige munten, met name de guldens, waarvan er meer dan $\frac{2}{3}$ gedateerd waren 1763 en 1764 en de verkoop van het „hoejfe” (kleine hoeve), waarvan de opbrengst f 2000.— moet hebben bedragen (af te leiden uit de 40e penning ad f 50.—).

Zouden deze guldens en wellicht ook de overige munten mogelijk een deel van de koopsom representeren, ontvangen door genoemde Van Weel, die tegen het bovengeciteerde ontvangsbewijs de 40e penning (wij zouden zeggen $2\frac{1}{2}\%$) registratierecht had voldaan?

Een opstelling van de „muntvondst” gaf het volgende beeld:

	Holl.	Westfr.	Zeel.	Utr.	Geld.	Overij.	Tot.
1749	1			1			2
1762	31	10		2	22		65
1763	5	24	6	3	69	5	112
1764	14	25	1	5	21	31	97
1765	7	1		3	7	6	24
	58	60	7	14	119	42	300

De aanwezigheid van guldens van 1765 behoeft niet hiertegen te pleiten. Het kan zijn dat een deel van de koopsom in 1765 is voldaan, of dat in 1764 reeds guldens met het nieuwe jaartal ter beschikking stonden. Hiertoe diende de verhouding onderzocht te worden tussen de aantallen der aanwezige guldens en hun resp. oplagen. Ons basierend op de gegevens van Besier² komen we dan tot de volgende opstelling:

		oplage	„vondst“	verhouding
Holland	1760-65	2.021.255	58 stuks	1 : 34.700
West Friesl.	1762-65	2.691.295	60 stuks	1 : 45.000
Zeeland	1763-64	214.320	7 stuks	1 : 30.000
Utrecht	1761-65	1.334.995	14 stuks	1 : 100.000
Gelderland	1762-65	5.541.920	119 stuks	1 : 46.000
Overijsel	1763-65	2.232.950	42 stuks	1 : 53.000
		14.036.735	300. stuks	1 : 47.000

Opvallend is, dat de Zeeuwse guldens, hoewel gering in aantal het hoogste verhoudingscijfer aangeven. Gezien de ligging van Steenberg t.o.v. Zeeland, is dit een argument voor de veronderstelling dat deze munten een beeld geven van de circulatie in Steenberg anno 1764 en inderdaad een deel van de koopsom representeren. De andere verhoudingscijfers versterken dit vermoeden (met uitzondering van de cijfers van de Utrechtse guldens, die om onverklaarde redenen een veel geringere percentage representeren). Zij weerspiegelen tot op zekere hoogte de afstand van de plaats van betaling tot de gewestelijke oorsprong van de munten: juist waar het hier gaat om gave munten van zéér tot vrij recente datum te rekenen naar de dag van betaling. Een en ander leidt tot de conclusie, dat deze „gesloten muntvondst“ om twee redenen hoogst merkwaardig is, omdat zij niet is begraven doch in de familie van geslacht op geslacht is overgegaan en bijna 200 jaar bijeen is gebleven en vervolgens omdat causa van de verkrijging der schat „implicite“ bij de schat bewaard is gebleven.

LOD. S. BEUTH.

¹ Omtrent Adriaan van Weel is het volgende bekend:

Hij is gedoopt op 27 november 1739. Hij bereikte dus op de datum der kwitantie juist zijn 25ste jaardag, de datum van meerderjarigheid te dezen tijde.

Adriaan van Weel was de 2e zoon van Johannes van Weel en werd benoemd naar zijn grootvader van moederszijde, Adriaan Nieuwenboer, schepen van Roosendaal. Van oorsprong een Zeeuws geslacht vestigden de Van Weels zich later in Noord-Brabant, waar zij het tot zekeren welstand en aanzien brachten, getuige de omstandigheid.

1. dat Adriaan van Weel als 25-jarige reeds bezitter was van een hoeve;
2. dat hij althans een deel van de koopsom nimmer heeft hoeven aan te spreken en
3. de betiteling Monsr. in de kwitantie, een betiteling die in die dagen alleen werd gebruikt voor personages van enige importantie.

² L. W. A. Besier, *De muntmeesters en hun muntslag in de provinciale en stedelijke munthuizen*, Utrecht 1890.

SUMMARY

A peculiar „hoard” has come to light which has been in the possession of the same family for several generations. It consists of 300 provincial florins, struck between 1749 and 1765 and practically in mint state, and 51 older coins. From a document preserved with the coins, it may be concluded that they represent part of the proceedings of the sale of a farm near Steenberg in 1764.

Een onbekende proefslag van de Rijksdaalder 1898

Dat er geregeld onbekende munten werden en worden ontdekt is op zich zelf niets bijzonders: zij kunnen bij muntvondsten te voorschijn worden gebracht of in een verzameling zijn versholten. Aan de ontdekking van deze onbekende proefslag ligt echter een verhaal ten grondslag dat op zich zelf mogelijk merkwaardiger is dan de munt waarom het gaat.

In een voordracht in 1954 gehouden voor de Numismatische Kring te Amsterdam over „De Erren en Sterren van het Koninkrijk” gaf ik onder meer een opsomming van aanvullingen en verbeteringen op de in J. Schulman's *Handboek voor de Nederlandse munten van 1795—1945* voorkomende vermeldingen. In de nabespreking maakte een der aanwezigen de opmerking, dat bij de f 2,50 van 1898 (Schulman, no. 782), z.i. ten onrechte in het kantschrift ZY was vermeld, waar toch bij alle hem bekende exemplaren ZIJ stond. Bij controle bleek mij deze opmerking juist te zijn, althans van alle exemplaren die ik kon controleren. Tot mijn verbazing bleek echter bij de eerstvolgende veiling van Schulman, begin 1955, een exemplaar uit de collectie Haitsma Mulier aanwezig, op gepolijste stempel, met ZY in het kantschrift. Nadat ik op dit exemplaar de hand had kunnen leggen bleek, dat noch bij het Kon. Penning Kabinet, noch bij de Rijksmunt een soortgelijk exemplaar aanwezig was.

De heer Van der Wiel was van mening dat dit een niet officieel geval was, misschien een maakwerk als de piedforts van de driegulden en de rijksdaalder Willem I, die pas na januari 1902 geslagen zijn, hetgeen onomstotelijk blijkt uit het kantschrift met ZIJ, dat pas bij de invoering van de nieuwe muntwet in gebruik werd gesteld. Maar zijn gedachte ging vooral uit naar de mogelijkheid van fraude met dienststempels, zoals dit naar hij wist, juist in die tijd was voorgekomen.

Deze opvatting van de heer Van der Wiel leek mij voor bestrijding vatbaar: 1° niet in twijfel getrokken werd de echtheid van de stempels, evenmin als het feit, dat het bewuste exemplaar op de Rijksmunt zou zijn geslagen. 2° waar het hier om ging was een verklaring van het gebruik van een ring met ZY. Vergelijking met de laatst gebruikte ring (voor de rijksdaalder 1874) toont aan dat hier gebruik was gemaakt van een nieuwe ring: het type letter was wel gelijkend maar niet gelijk. M.i. was dus de enige verklaring dat stempel en ring waren voorbereid

in de periode vóór de nieuwe muntwet van 1902 (Wij herinneren er aan dat ondanks het jaartal de rijksdaalder 1898 eerst in 1902 onder vigueur van de toen nieuwe muntwet is geslagen). De heer Van der Wiel gaf zich niet gewonnen doch wilde nu eerst recht het naadje van de kous weten. Hij dook in het Muntarchief en zo kwam het, dat hij mij korte tijd later kon berichten dat het raadsel zijn oplossing had gevonden. Zijn antwoord d.d. 12 aug. 1955 luidde:

Ik kan U thans volledig inlichten. Uw rijksdaalder van 1898 met „ZY” is een officiële proefslag, maar geen unicum.

21 Maart 1901 werden van Tasset uit Parijs de eerste proefstempels ontvangen en hiermede zijn „enige” proefslagen gemaakt, waarvan 10 April 1901 twee stuks aan de minister werden aangeboden. Bij begeleidend schrijven stelde het Muntcollege toen voor het randschrift GOD ZY MET ONS te wijzigen in GOD ZIJ MET ONS. Bij missive van 16 april 1901 Gen. Thes. N. 6 keurde de Minister dit voorstel goed. De nieuwe muntwet volgde 28 Mei 1901, St.bl. N. 132 en werd bij Kon. Besl. van 6 December 1901, St.bl. N. 238 op 1 Januari 1902 in werking gesteld. De eerste dienststempels werden 20 Januari 1902 uit Parijs ontvangen. De enige muntslag (100.000 stuks) had plaats in Maart/April 1902. Hiermede is deze kwestie dus geheel opgelost.

Het is wellicht goed er op te wijzen dat Van der Wiel m.i. terecht stelt, dat men een „enig bekend exemplaar” niet als *unicum* mag betitelen. Wanneer er proefslagen worden vervaardigd geschiedt dit steeds in meerdere exemplaren (10—12 stuks). Tot nu toe zijn er van deze proefslag met ZY de overige exemplaren nog niet gevonden.

LOD. S. BEUTH.

SUMMARY

A hitherto unknown proof of the rixdaalder 1898 is published.

Constantijn Huygens over zijn leermeester Adriaan Rottermont

..... ik moet eindelijk eens tot mijn onderwerp terugkeren, nadat ik eerst bij wijze van aanhangsel als vervolg op de schilderkunst een daaraan verwante liefhebberij zal heben toegevoegd, waarvoor ik niet zo heel lang geleden (als ik mij niet bedrieg in het jaar 1628) ben gaan blaken. Dit is, om het zo uit te drukken, het schilderen in was geweest, daar ik, ik weet niet hoe, plotseling plezier kreeg in koperen en loden penningen en tegelijkertijd mij op de kunst om afgietsels te maken was gaan toelleggen, ten slotte echter, toen het werk van anderen mij ging vervelen, begonnen was eigenhandig originelen te vervaardigen.....

..... Ik zelf heb mij nooit aan marmer gewaagd en mij tot het boetseren in was bepaald. En gedeeltelijk door mijn natuurlijke aanleg heb ik het verder gebracht dan de eerste beginselen van die kunst. Mijn leermeester was de goudsmid *Adriaan Rottermont* en ik wil hier dadelijk openlijk uitspreken voor het geval zich later geen gelegenheid meer zou voordoen om te zeggen, dat hij een bijzonder nijver en verstandig man is, tevens

een kunstenaar met uiterst nauwkeurige en fijne hand, die volkomen terecht tot de grootmeesters der nijverheidskunst wordt gerekend, voor wien ik om die reden altijd een grote achting heb gehad en zal hebben, zolang ik leef. Hij heeft ook mij van jongs af aan zijn vriendschap en hoogachting waardig gekeurd." ¹

¹ *De jeugd van Constantijn Huygens, door hemzelf beschreven, uit het latijn vertaald, enz. door Dr. A. H. Kan, Rotterdam-Antwerpen 1946, blz. 87, 88.*

(Mededeling Mr. P. J. W. Beltjes).

SUMMARY

From the autobiography of Constantijn Huygens, it appears that he was taught modeling in wax by the goldsmith and medallist Adriaan Rottermont.

Penningkundige geschiedenis van de oorlogsjaren 1940—1945

Aanvullingen (zie Jaarboek 1950 en 1952).

64c. Onthulling van het oorlogsmonument te Rotterdam, 1953.

Vz. Het door Ossip Zadkine vervaardigde monument, op de achtergrond geknotte boom en plattegrond van de stad, waarop: 1953 en: ROTTERDAM. Omschrift: GODS.PLAN.IS.NIET.-TE.DOORGRONDEN.

Kz. Kraaiende haan temidden van puin, waaruit vlammen oprijzen. Omschrift op drie verhoogde brede banden: DE STAD WERD GESCHONDEN. - UIT HONDERDEN MONDEN - ZIJN GEBEDEN GEZONDEN. - DIE HET DOORSTONDEN - DOOR TROUW GEBONDEN - HEBBEN DE VRIJHEID HERVONDEN. Op de middelste band de beide versregels verbonden door schakels van een ketting.

Brons, 70 mm.

Modelé: I. J. Pieters. Geslagen door de Kon. Begeer, Voorschoten.

Uitgegeven door de Rotterdamse Kunststichting.

105. Onthulling van het Nationaal Monument op de Dam te Amsterdam, 4 mei 1956.

Vz. Gestyleerde bloem, omgeven door het omschrift op twee regels: NATIONAAL . MONUMENT . MCMXL . IV . V . MCMLVI . Kz. Opschrift binnen verheven rand: MAAR . - GEEST BRAK - WET . EN STEL - DE OP DE GE - SLAGEN BRES - DE MENS .

Goud, zilver en brons, 52 mm.

Modelé: Prof. V. P. S. Esser.

In opdracht van het Comité voor het tot stand brengen van een Nationaal Monument op de Dam te Amsterdam. Gegoten aan 's Rijks Munt in 3 gouden, 50 zilveren en 300 bronzen exemplaren.

De penning is in goud vereerd aan H.M. Koningin Juliana, aan H.K.H. Prinses Wilhelmina der Nederlanden en aan de stad Amsterdam; in

zilver aan de leden van het comité, aan de nabestaanden van de beeldhouwer John Raedecker, aan de architect, Dr. J. J. P. Oud en de 3 letterkundigen, die de teksten, op het monument aangebracht, geschreven hebben, aan de Minister-President, Dr. W. Drees, en aan hen, die belangrijke functies vervuld hebben bij het tot stand komen en de bouw van het gedenkteken. Bronzen exemplaren ontvingen de medewerkers aan de bouw en de afwerking van monument en de kinderen van voor het Vaderland gevallen verzetslieden, die de urnen uit de Nieuwe Kerk, naar het monument gedragen hebben, alsmede de leden der delegaties der Provinciën.

W. F. BAX.

SUMMARY

Two recent medals concerning the Second World War are added to the list previously published.